

УДК 339.9

Н.М. СВЕШНІКОВА

**СХЕМА ДВОРІВНЕВОГО ФІНАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ)**

Запропоновано схему фінансування інноваційної діяльності в межах регіональної інноваційної системи на прикладі Донецького регіону. Проаналізовано форми участі державних та регіональних органів влади у фінансуванні інноваційної діяльності, що мають позитивну динаміку регіонального інноваційного розвитку.

Ключові слова: інноваційний бізнес, фінансово-кредитна установа, дворівневе фінансування, гарантійний фонд.

In the article the chart of financing of innovative activity is offered within the limits of the regional innovative system on the example of the Donetsk region. The forms of participation of public and regional organs of power are analysed in financing of innovative activity, which render positive influence on the dynamics of regional innovative development.

Key words: innovative business, financial-credit establishment, two-tier financing, guarantee fund.

Найбільший вплив на інноваційний розвиток у регіонах у короткостроковій перспективі має фінансування інноваційної діяльності. Інноваційна інфраструктура регіонів України не здатна на початковому етапі підтримувати, передусім фінансово, дослідницькі розробки, зокрема малих високотехнологічних підприємств, сприяти прискореній дифузії інновацій на ринок за участі їхніх розробників. Слабка координація діяльності інфраструктури підтримки інноваційного підприємництва значною мірою проявляється ще в одному аспекті. Значна кількість інноваційно-технологічних центрів (ІТЦ) виконують функції, не властиві їм у класичному розумінні, у тому числі не притаманні ІТЦ, що практикують у зарубіжних країнах. Зокрема, українські ІТЦ активно займаються пошуком джерел фінансування для інноваційних проектів підприємств, яким вони надають профільні послуги, стимулюванням кооперації малих підприємств, що орендують приміщення. Натомість у розвинених країнах ІТЦ у більшості випадків обмежуються наданням в оренду приміщень і неспеціалізованого обладнання для колективного користування.

Очевидно, що найгостріше проблема фінансування стоїть перед малим інноваційним підприємством, особливо на початкових етапах його розвитку. Унаслідок обмеженості можливостей бюджетного фінансування інноваційних компаній доцільним є застосування фінансових механізмів, що покликані привертати в галузь кошти комерційних організацій.

Серед вітчизняних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток даного питання, слід назвати таких: В. Бувєв, А. Костров, С. Мігін, А. Нехаєв, Д. Соболев, А. Шамрай та ін. [1], серед зарубіжних – Г. Чесбро та ін. [2; 3].

Метою статті є розроблення схеми фінансування регіональної інноваційної діяльності, здатної стимулювати комерціалізацію інновацій, на прикладі Донецького регіону.

Фінансування інноваційного бізнесу повинне будуватися на основі співпраці держави і приватного бізнесу. Роль держави може полягати, зокрема, в такому:

- розробленні правил поведінки учасників процесу фінансування малого бізнесу (створення правових основ);
- участі у процесі формування інституційної інфраструктури;
- наданні часткових державних гарантій за зобов'язаннями, що виникають у зв'язку з фінансуванням підприємств малого бізнесу.

Механізм зовнішнього фінансування, що наводиться нижче, може бути використано для здійснення фінансової підтримки підприємств і організацій, які працюють у сфері високих технологій, за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також для стимулювання надходження позабюджетних коштів в інноваційну сферу. Здійснення фінансування прикладних розробок повинне бути лише за умови участі у проєктах приватних інвесторів, зацікавлених у подальшому впровадженні розробок у виробництво.

Фінансування у формі банківських кредитів, зобов'язання за якими можуть частково гарантуватися державою та органами місцевого самоврядування, – це дієва практика фінансування в розвинених країнах світу. Наприклад, у США з бюджетів усіх рівнів для підтримки цього механізму щорічно виділяється до 50 млрд доларів. Це дозволяє залучати значні інвестиції в сектор малих фірм, позбавлених самостійного доступу до банківських кредитів через відсутність майна для передачі в заставу на ті суми кредитів, які необхідні підприємцям. На думку іноземних експертів, цей механізм є одним із результативних у сфері фінансової підтримки інноваційного розвитку поряд із державним замовленням і субконтрактацією [3; 4].

Розгляньмо запропоновану схему фінансування на прикладі Донецького регіону як такого, що має значний інноваційний потенціал та достатньо розвинуту інноваційну інфраструктуру. Механізм, що пропонується, орієнтований, в основному, на малі підприємства, в яких обсяг фінансових ресурсів, що привертаються, не перевищує 50 тис. доларів. У разі великих обсягів необхідного зовнішнього фінансування з'являються можливості використання набагато більшої кількості механізмів фінансування, включаючи звичайне банківське кредитування, випуск корпоративних облігацій тощо.

У даному механізмі фінансування інноваційної діяльності потрібна двобічна участь держави та міста як гаранта або страхувальника. Відповідно, потрібно задіяти гарантійний або компенсаційний фонд. У межах цієї статті пропонується сформувати такі фонди на державному та місцевому рівнях. Дворівнева система фінансування такого типу має стати більш ефективною за рахунок диференційованого підходу до інноваційних проєктів, передбачених державною та місцевою програмами інноваційного розвитку.

На рівні держави гарантом має виступати Відділення державної інноваційної фінансово-кредитної установи в Донецькому регіоні (ДФКУ), яке вже діє в регіоні з 2000 р. ДФКУ на конкурсній основі відбирає найуспішніші інноваційні проєкти та за рахунок коштів Державного бюджету України надає

суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів фінансову підтримку.

У свою чергу, на місцевому рівні доцільним є створення в регіоні фінансово-кредитної установи, яка була б зацікавлена в регіональному інноваційному прогресі. Згідно з Законом України "Про інноваційну діяльність" [2] для здійснення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи і підпорядковувати їх виконавчим органам місцевого самоврядування. Комунальна інноваційна фінансово-кредитна установа такого типу за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету може надавати фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності для реалізації ними інноваційних проектів.

У цілому, безпосередній реалізації цього механізму в Україні заважає, *по-перше*, незадовільна правова база гарантійних операцій, *по-друге*, слабке методичне забезпечення, відсутність фінансових ресурсів, високий банківський відсоток за кредитами та нестача підготовлених кадрів для цієї діяльності. Однак реалізація зазначеного механізму на основі гарантій в Україні, зокрема в Донецькому регіоні, має величезний потенціал. Найважливіші фактори для цього такі:

а) наявність у банків, що функціонують у регіоні, достатнього капіталу й стимулу отримати стабільний прибуток за умови мінімальних ризиків у процесі надання фінансування підприємств, що демонструють високу ефективність діяльності й інноваційну активність;

б) підготовленість багатьох підприємств до виконання інноваційних проектів і освоєння позикового капіталу, доступ до якого стримується тільки відсутністю майна для передання банкам під заставу;

в) високий рівень розвитку в деяких містах регіону консалтингової інфраструктури малого бізнесу, здатної надати повний комплекс інформаційно-консультаційних послуг для супроводу інноваційних інвестиційних проектів для управління в банках.

Наприклад, у Донецькому регіоні доцільно створити регіональні фінансово-кредитні інноваційні організації з трьома центрами: Краматорськ, Донецьк, Маріуполь, які, у свою чергу, підпорядковуватимуться виконавчим комітетам органів місцевого самоврядування.

На прикладі Донецька на рисунку проілюстровано ефективний механізм дворівневої системи фінансування інноваційного розвитку регіону, в якому гарантами виступають представники державної влади в регіоні та органи місцевого самоврядування. Суть механізму полягає в тому, що інноваційні підприємства регіону, інноваційні проекти яких занесено до Державного реєстру інноваційних проектів, через налагоджену інформаційну підтримку подають заявки на отримання фінансування та всі необхідні документи, перелік яких визначається цією установою, до Регіональної ради з питань науки і технологій. Дана установа організовуватиме конкурсний відбір інноваційних проектів для їхньої фінансової підтримки на Інноваційному інтернет-порталі. У свою чергу, відповідно до умов конкурсу, на отримання державної підтримки у формі часткової державної гарантії подаватимуть свої заявки й комерційні банки.

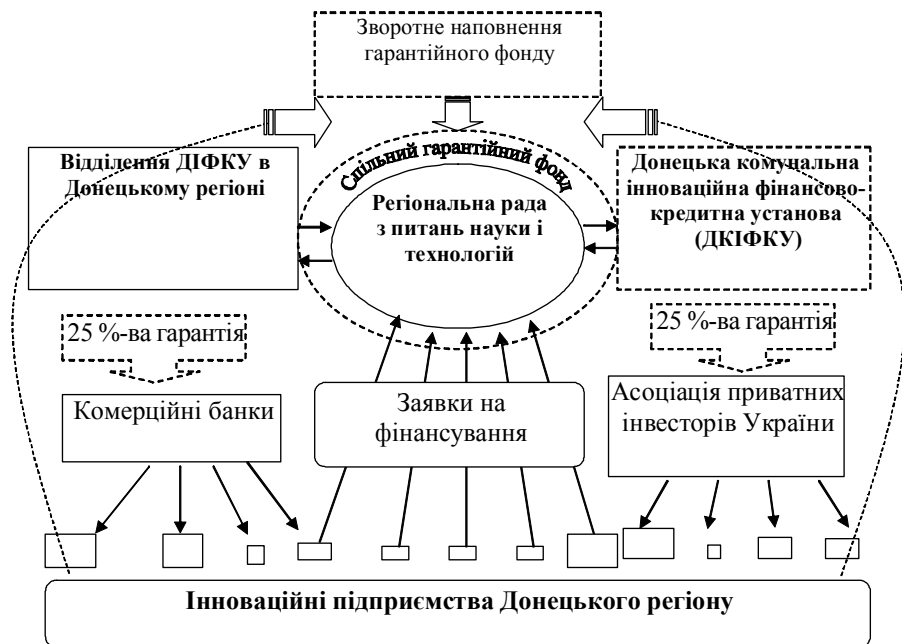

Рисунок. Механізм дворівневого гарантійного фінансування, що стимулює комерціалізацію інновацій у Донецькому регіоні, на прикладі м. Донецька

Оцінку заявок комерційних банків і визначення переможців конкурсу на отримання фінансової підтримки серед інноваційних підприємств здійснюватиме Регіональна рада з питань науки та технологій за участю представників ДФКУ та ДКІФКУ. Банки, що стали переможцями даних конкурсів, отримують часткову державну гарантію за зобов'язаннями суб'єктів інноваційного підприємництва, що отримали кредити від даного банку. Державні гарантії надаються за рахунок коштів спільного гарантійного фонду, що формується з державного та місцевого бюджетів залежно від місцевого або державного значення інновації. Задля створення правових основ формування даного фонду необхідне розроблення відповідного самостійного законодавчого акта або внесення змін до цілої низки законодавчих і нормативних правових актів. Перший спосіб, хоча він і є переважним, на практиці значно понизить вірогідність появи необхідного законодавства найближчим часом. Другий спосіб є реалістичнішим (і виправданим з огляду на систему українського законодавства), даючи можливість поетапного вирішення окремих правових проблем.

У процесі дослідження можливостей тієї чи іншої фінансово-кредитної операції за участі третіх осіб (поручителів, заставників, гарантів, страхувальників) комерційні банки пильну увагу приділяють аналізу їхнього фінансового стану й ефективності їхньої діяльності. Це зумовлено прагненням банків скоротити свої ризики й потребою у групуванні позичальників та осіб, що надають забезпечення, за категоріями кредитного ризику відповідно до банківських вимог. Разом із тим Регіональна рада з

питань науки та технологій за участі представників ДІФКУ та ДКІФКУ під час відбирання інфраструктурних організацій для участі в заходах щодо фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу також повинна проводити аналіз показників фінансового стану й ефективності роботи організацій, що відбираються. Причому цей аналіз має проводитися в умовах відсутності стандартизованого підходу до термінології й правил визначення показників: для кожного проекту повинні використовуватися власні методики розрахунку й інтерпретації фінансових показників.

На сьогодні у світовій обліково-аналітичній практиці відомі десятки показників, що використовуються для оцінки фінансового стану й ефективності роботи організацій. Склався також і певний підхід до класифікації таких показників для фінансових інститутів, зокрема фондів підтримки підприємництва. З огляду на практику діяльності систем подібних фондів підтримки в Росії, США й Німеччині [1], пропонується використовувати кілька груп показників, які найбільш повно та з найменшою кількістю коефіцієнтів відбивають фінансовий стан як окремих напрямків діяльності, так і Спільного гарантійного фонду (далі – Фонд) у цілому. Зазначені показники описують прибутковість, самокупність Фонду, його видатки, приріст активів, а також результативність роботи співробітників Фонду.

У межах даного механізму фінансування гарантійні операції Спільного гарантійного фонду можуть здійснюватися в такому порядку:

1. За рахунок використання майна, переданого Фонду виконавчою владою Донецького регіону, Фонд одержує дохід (наприклад, від здачі в оренду отриманої нерухомості), використання якого здійснюється за кількома напрямками:

- не більше 20 % направляється на утримання апарату управління Фонду й витрачається відповідно до операційного бюджету, затвердженого радою директорів Фонду за участі представників ДІФКУ та ДКІФКУ. Звіт про виконання операційного бюджету щорічно виноситься на схвалення наглядацької ради Фонду;
- 30 – на формування фонду інвестицій;
- 40 – на формування фонду гарантій;
- 10 % направляється на видачу позик суб'єктам інноваційного підприємництва з метою компенсації їхніх % платежів за кредитами банків, виданими під інноваційні проекти.

2. Фонд відкриває спеціальний рахунок в одному з банків, на якому розміщується й підтримується залишок коштів фонду гарантій у сумі, достатній для задоволення вимог банків до забезпечення за гарантованими кредитами (далі – гарантійний рахунок). У разі неможливості погашення заборгованості інноваційного підприємства-позичальника перед банком за рахунок активів позичальника й інших джерел банк вилучає відповідну суму з цього рахунка.

3. Регіональна рада з питань науки та технологій за участі представників ДІФКУ та ДКІФКУ укладає угоди про фінансування інноваційних проектів суб'єктів інноваційної діяльності з Фондом і комерційними банками, які діють на території Донецького регіону. В угоді вказується зобов'язання банку приймати поручництво Фонду за кредитами, що виділені як основна форма забезпечення й права списання банком коштів з гарантійного рахунка Фонду в разі неможливості погашення заборгованості інноваційного підприємства-позичальника перед банком за рахунок активів позичальника й інших джерел.

Наповнення Спільного гарантійного фонду повинне проводитися не лише за рахунок державного та місцевого бюджетів, а й шляхом повернення деякого відсотка з отриманого прибутку підприємствами, яким надано фінансову допомогу (зворотне наповнення). Наприклад, у Податковому кодексі Російської Федерації (ч. II, розд. 25 “Податок на прибуток організацій”) закладено фінансовий механізм Фонду технологічного розвитку, який визнає для цілей оподаткування в межах 1,5 % доходів (валового виторгу) платника податків. Подібний механізм можна використовувати і в Україні. Тоді інноваційні підприємства, що господарюють на території певної області, у даному разі, Донецької, повинні були б до 1,5 % бази оподаткування відраховувати до Фонду, відносячи перераховану суму на собівартість продукції (послуг). Застосування такого механізму може слугувати економічним мотивом для інноваційних підприємств.

Роль органів місцевого самоврядування стосовно наповнення фонду, який пропонується створити, не повинна зводитися лише до виділення коштів з місцевого бюджету та надання місцевих гарантій. Органи місцевого самоврядування повинні налагоджувати наповнення фонду також через добровільні внески підприємств та організацій, що діють на території міста.

Кошти Фонду повинні спрямовуватися на наукові дослідження та експериментальні розробки різної галузевої спрямованості за такими напрямками:

- створення нових видів наукомісткої продукції;
- створення нового виду сировини і матеріалів;
- розроблення нових і вдосконалення вживаних технологій;
- підвищення технічного рівня продукції.

Необхідність створення подібних інститутів (що є за своєю природою фондами розвитку) продиктована не тільки проблемами інноваційного підприємництва в Україні, можливе рішення яких лежить в регіональній площині, але й ширшим колом проблем, серед яких слід вказати: необхідність забезпечення умов для підвищення надійності боргових зобов’язань підприємств реального інноваційного сектора і, відповідно, розширення попиту на такі зобов’язання; необхідність активнішого залучення коштів приватних інвесторів до небанківських фінансових організацій та розширення можливостей цих організацій у довгостроковому фінансуванні економіки. Практика створення таких фондів довела свою ефективність у низці зарубіжних країн.

Даний механізм дворівневого фінансування, за умови ефективного функціонування, здатний стимулювати комерціалізацію інноваційних розробок у Донецькому регіоні. Схема побудови механізму в м. Краматорську та м. Маріуполі аналогічна схемі, яку проілюстровано на прикладі м. Донецька. Створення подібних інститутів є доцільним в усіх інноваційно розвинених регіонах України.

Література:

1. Проведение анализа состояния инновационной инфраструктуры в городе Москве и разработка предложенной по совершенствованию ее деятельности / [В. В. Буев, А. В. Костров, С. В. Мигин и др.] ; под. ред. А. А. Шамрай. – М. : АНО НИСИПП, 2005. – 315 с.

2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 лип. 2002 р. № 40-IV станом на 3 черв. 2010 р. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – № 36. – (Бібліотека офіційних видань).

3. Соединенные Штаты Америки. Штат Калифорния. – Режим доступа : http://geo2000.nm.ru/data/n_amer/usa/35.htm.

4. *Chesbrough H.* Open Business Models: How to Thrive in the New Innovation Landscape (Hardcover) / *H. Chesbrough.* – Boston : Harvard Business School Press, 2006. – 224 p.

Надійшла до редколегії 21.03.2011 р.